

BİZE YÖN VEREN METİNLER II

KUZEY GÖK KÜREDE YENİ BİR YILDIZ:
SELÇUKLU
(1040-1299)

Derleyen: Alev ALATLI
Seri Editörü: Prof. Dr. Ömür CEYLAN
2. Cilt Editörü: Prof. Dr. Sadık TÜRKER

KAPADOKYA
ÜNİVERSİTESİ

2024

Kapadokya Üniversitesi Yayınları: 92
Tarihe Yön Veren Metinler Serisi: 14 (2. Cilt)
ISBN: 978-605-4448-91-3 (C. 2)
978-605-4448-89-0 (Tk)

1. Basım: Eylül 2014
2. Basım: Mart 2016
Yeni edisyon, 3. Basım Eylül 2024

BİZE YÖN VEREN METİNLER II

Derleyen: Alev ALATLI

Seri Editörü: Prof. Dr. Ömür CEYLAN

2. Cilt Editörü: Prof. Dr. Sadık TÜRKER

© Copyright, 2024, KAPADOKYA ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Sertifika No: 43348

Kapadokya Üniversitesi tarafından yayımlanan basılı, elektronik veya diğer formatlardaki bilimsel yayınlar, sempozyum bildirileri ve ders içeriklerine ait bütün haklar Kapadokya Üniversitesine aittir. Tanıtım amacıyla kaynak gösterilerek yapılacak kısa alıntılar dışında, Kapadokya Üniversitesinin yazılı izni olmaksızın yayının tümünün elektronik, mekanik veya fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımını yapılamaz.

Bu kitabın ilk iki baskısı (2014-2016), Kültür ve Turizm Bakanlığının (Başbakanlık Tanıtma Fonu) katkılarıyla gerçekleştirilmiştir.

Redaksiyon: Gökçe Demirelli Buran
Kapak Tasarım: Begüm Çiçekçi
Sayfa Tasarım: Hüseyin Özkan
Baskı ve Cilt: Bizim Büro (Sertifika No: 42488)

Alatlı, A. (Der.), Ceylan, Ö. (Seri Ed.), Türker, S. (2.C. Ed.) (2024). *Bize Yön Veren Metinler* (Cilt II). Nevşehir: Kapadokya Üniversitesi Yayınları.
3. Baskı, 751 s, 16,5 x 23,5 cm.

ISBN: 978-605-4448-91-3 / 978-605-4448-89-0 (Tk)

Anahtar Sözcükler: 1. Selçuklu Tarihi, 2. Selçuklu Döneminde Dil ve Edebiyat, 3. Selçuklu Döneminde Devlet-Toplum İlişkileri, 4. Selçuklu Döneminde Bilim-Teknik, 5. Selçuklu Döneminde Hukuk ve Felsefe

KAPADOKYA
ÜNİVERSİTESİ

50420 Mustafapaşa, Ürgüp, Nevşehir
yayinevi@kapadokya.edu.tr
kapadokyayayinlari.kapadokya.edu.tr
0(384) 353 5009
www.kapadokya.edu.tr

İÇİNDEKİLER

Cilt II

Kuzey Gök Kürede Yeni Bir Yıldız: Selçuklu (1040-1299)

Edisyon Notları.....	25
Kısaltmalar.....	27

MALAZGİRT'TEN MOĞOL İSTİLASINA

Sultan Alp Arslan'ın Malazgirt Savaşı Öncesi Orduya Hitaben Yaptığı Konuşma.....	35
Sultan Alp Arslan'ın Türkistan Seferinde Yaralandığı Sırada Yaptığı Konuşma.....	35
Abbâsi Halifesi Kaim-Biemrillâh'ın Malazgirt Savaşı Öncesi Minberlerde Okunmasını İsteddiği Dua.....	35
Odessalı Matthew Tarihi	36
Ermeni Tarihçiliği Gözüyle Büyük Selçuklu ve Malazgirt	37
Büyük Selçuklu Sultanı Sencer'in	38
Bizans İmparatoruna Mektubu.....	38
İmâm Gazzâlî'nin Sultan Sencer'e Mektubu	38
İSLAM'DA CİHAT, GAZA, ŞEHİTLİK VE GAZİLİK	41
İslam'da Cihat ve Gaza Anlayışı.....	41
Ayetler	41
Hadisler.....	43
Hz. Ömer'in Ebû Ubeyd b. Mesûd es-Sekafî'ye Cihat Tavsiyeleri	44
Ayetler ve Hadislerde Şehitlik ve Gazilik.....	44
Ayetler	45
Hadisler.....	45

DEVLET-TOPLUM İLİŞKİSİ	48
Teshîlü'n-Nazar ve Ta'cîlü'z-Zafer fi-Ahlaki'l-Melik ve	
Siyâseti'l-Mülk (Mâverdü)	48
Yönetici, Halk ve Din	48
Devletin Zayıflamasının Nedenleri	49
Makam ve Sorumluluk Açısından Devlet Adamları.....	50
Nasîhatü'l-Mülûk (Gazzâlî)	52
Saltanat ve İdarenin Önemi	52
İdarecinin Adaleti.....	53
Halkın Niteliğine Göre İdareci.....	53
Siyâset-nâme (Nizâmülmülk)	54
Hükümdarın Gerekliliği	55
Divan-ı Mezalim	56
Sirâcü'l-Mülûk (Turtûşî)	57
Hükümdarın Varlığındaki Hikmet	57
Otoritenin Devamını Sağlayan Temel Kurallar	58
KOZMOLOJİ VE ONTOLOJİ	60
Felsefi Risaleler (Kindî)	60
Evrenin Dışında Boşluk ve Doluluk Yoktur	60
Cisim, Hareket ve Zaman, Ezelî (Başlangıçsız) Değildir.....	60
Ezelilik Kavramı ve Özellikleri	61
Âlem Sonludur.....	61
Sonluluğa Dair Aksiyomların İzahı.....	62
Zaman ve Hareket Sonludur	62
Cisim, Zaman ve Hareket Arasındaki İlişki	63
Başlangıcı İtibarıyla Zaman, Dolayısıyla Cisim ve Hareket Sonludur.....	64
Âlem Kendiliğinden ve Rastgele Var Olmuş Değildir	64
Bir Şey Kendisinin Sebebi Olamaz.....	64
Tabiatta Birliğin Bulunmadığı Çokluk Yoktur.....	66
Tabiatta Çokluğun Bulunmadığı Birlik Yoktur.....	66
Varlıkta Rastlantı Yoktur	67
el-Fevzü'l-Asgar (İbn Miskeveyh)	68
Evrendeki Varlıkların Mertebeleri ve Birbirleriyle Olan İlişkileri	68

İsbâtü'n-Nübüvvât ve Te'vilü Rumûzihim ve Emsâlihim	71
Allah-Âlem İlişkisi: Sudûr Süreci	72
Zorunlu Varlığın Birliği	72
Fiillerin Allah'tan Sudûru	73
MOĞOL İSTİLASI	75
el-Kâmil (İbnü'l-Esîr)	76
Moğol İstilasının Tasviri	76

DİL VE EDEBİYAT

Kutadgu Bilig (Yusuf Has Hâcib).....	83
Hükümdara Öğütler	83
İnsanoğlunun Değerinin Bilgi ve Akıldan Geldiğini Anlatır	86
Dilin Erdemini ve Kusurunu, Faydasını ve Zararını Anlatır	87
Atebetü'l-Hakâyık (Edib Ahmed Yükneki).....	88
Dünyanın Dönekliği Hakkında	89
Cömertliğin Methi ve Hasisliğin Zemmi Hakkında	90
Tevazu ve Kibir Hakkında	90
Divan-ı Hikmet (Ahmed Yesevî)	91
Hikmet	91
Hikmet	92
Hikmet	93
Oğuz-nâme (Reşîdüddîn)	94
Battal Gazi Destanı	96
Battal Gazi'nin İstanbul Macerası.....	96
Dânişmend-nâme	98
Artûhî'nin Düğünü.....	98
Saltık Gazi Destanı (Ebü'l-Hayr-ı Rûmî)	99
Anadolu Evliyalarının Öncüleri	100
Câmâsb-nâme	102
Şâhmârân Hikâyesi.....	103
Hikâye-i Geyik	104
Letâif-i Hoca Nasreddîn	107

Esrâr-ı Hikmet (İbni Sînâ ve Kardeşi Ebû'l-Haris'in Maceraları)	
(Derviş Hasan Medhî).....	110
Tılsımlı Mağara	110
Muînü'l-Mürîd (Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli)	112
Vilayet-nâme	114
Hacı Bektaş, Tapduk ve Yunus	114
Hacı Bektaş ve Mevlânâ	115
Yunus Emre Divanı	116
Nutuk.....	116
İlahî.....	117
Devriye.....	118
İlahî.....	118
İlahî.....	119
İlahî.....	120
Risâletü'n-Nushiyye (Yunus Emre)	120
Cimrilik ve Kıskançlık Üzerine	121
Kıyasu'l-Enbiyâ (Rabguzî)	122
Ashab-ı Kehf Hikâyesi	122
Mantıku't-Tayr (Gülşehri)	124
Dil Bilgini ile Gemicinin Hikâyesi	124
Behcetü'l-Hadâ'ik fî-Mev'izeti'l-Halayık	
(Nâsiruddîn bin Ahmed bin Muhammed).....	126
Koşuklar	126
Nehcü'l-Ferâdis (Kerderli Mahmut b. Ali)	128
Baba ve Anneye Hizmet Etmenin Erdemleri	128
Kıssa-i Yûsuf (Kul Ali)	130
Mısır Hatunlarını Beyan Eder	130
Sultan Veled Divanı	132
Gazel.....	132
Gazel.....	133
Hüsrev ü Şirin (Kutub)	134
Şirin'in Hüsrev'in Resmini Görüp Âşık Olması	134
Savur'un Hüsrev'in Hikâyesini Şirin'e Anlatması	135

Süheyl ü Nevbahâr (Hoca Mesud)	136
Nev-Bahâr'ın Derdiyle Melik-zadenin Şiir Söylenesi	136
Varka ve Gülşah (Yûsuf-ı Meddâh)	137
Varka ve Gülşah'ın Doğumu ve Aşkları	138
ARAPÇA DİL BİLGİSİ	139
Ahbâru'n-Nahviyyîn (Sîrafî)	140
Arapça Dil Bilgisinin (Nahvin) Ortaya Çıkışı	140
Mu'cemü'l-Üdebâ (Yâkût el-Hamevî).....	142
Arapça Dil Bilgisi Öğrenmenin Erdemleri ve Faydaları Üzerine	143
el-Kitâb (Sîbeveyhi)	146
Arapçada Kelimeler	146
Arapçada Kelime Sonlarının Durumları	147
el-Cümel fi'n-Nahv (Zeccâcî)	147
İsim Cümlesi (İbtidâ)	148
Geçişlilik (Müteaddîlik) Açısından Fiiller	148
Mu'cemü Tehzîbî'l-Luğa (Ezherî)	149
Arapçanın Özellikleri	149
el-Hâsâ'is (İbn Cinnî)	151
Dil ve Tanımı	151
Arapça Dil Bilgisi Hakkında	151
Arap Diline Kıyas Edilen Ondandır Sayılır	151
el-Muhassas (İbn Sîde)	152
Dilin Kökeni	152
KELİME BİLGİSİ VE LÜGAT	154
Kitâbü'l-Ayn (Halîl b. Ahmed)	154
Kelime Bilgisine Giriş	154
Cemheretü'l-Luğa (İbn Düreyd)	156
Lügate Giriş	156
es-Sihâh (Cevherî).....	158
Ön Söz	158
Mücmelü'l-Luğa (İbn Fâris)	159
Lügate Giriş	159
Şerhu'l-Kâfiye (Esterabâdî)	160

Kelime ve Kısımları	160
Kelam (Söz)	161
MEÂNÎ, BEYAN VE BELAGAT	162
el-Beyân ve't-Tebyîn (Câhız)	162
Beyan	162
Delâilü'l-İcâz (Cürcânî)	164
Beyan İlmi	165
Miftâhu'l-Ulûm (Sekkâkî)	166
Meânî ve Beyan İlimleri	166
el-Îzâh	167
Sözün Belagati	167
el-Meselu's-Sâir (İbnü'l-Esîr)	168
Yazarlık Üzerine	168
Edebü'l-Kâtib (Kuteybe)	169
Yazarlığın Kuralları	170
Meânî'l-Kur'an (Ferrâ)	171
Örnekler	171
Kitâbü's-Sinâateyn (Askerî)	172
Belagat Tariflerinin Yorumlanması	172
ŞİİR ÜZERİNE	174
Nakdu's-Şiir (Kudâme b. Cafer)	174
Şiirde Övgü ve Yergi	174
İyaru's-Şi'r (İbn Tabâtabâ)	175
Şiir Sanatı	175
ARAP EDEBİYATINDAN SEÇMELER	177
Hız. Muhammed'in Vefatı Üzerine	177
Halası Safiyye'nin Söylediği Mersiye	177
Nehcü'l-Belâga (Şerif Radî)	178
Hutbe	178
Vecizeler	179
el-Ferec Ba'de's-Şidde (Tânûhî)	181
Simurg ile Süleyman'ın Hikâyesi	181
el-Kâmil fi'l-Luga ve'l-Edeb (Müberred)	183

Seçmeler.....	183
Kelile ve Dimne (Beydebâ)	184
Âbid ile Gelincik	185
Mecmau'l-Emsâl (Meydânî)	187
Atasözleri (Mesel) Üzerine	187
Makâmât (Bediüzzaman el-Hemedani)	188
Kör Makamesi	189
Kasîde-i Hamriyye (İbnü'l-Fârız)	190
Kasîde-i Bürde (Busîrî)	193
FARS EDEBİYATINDAN SEÇMELER	196
Şehid-i Belhî	196
Seçmeler.....	196
Ebulmueyyed Belhî	197
Seçmeler.....	197
Rûdekî-i Semerkandî	197
Dendâniyye/Şekvâiyye Kasidesi	198
Mâder-i Mey Kasidesi	198
Buhara Methiyesi	198
Seçmeler.....	199
Kisâi-i Mervezî	199
Lâmiyye Kasidesi	199
Ebulhasan Harakanî	200
Seçmeler	200
Ebû Şekûr Belhî	201
Seçmeler	201
Baba Tahir-i Uryanî	201
Dübeytiler	202
Ebû Said Ebû'l-Hayr	203
Rubailer	203
Kabus b. Keykavus	204
Kâbus-nâme	204
Senâî	205
Hadîka	206

Ömer Hayyâm	206
Rubâiler	207
Nizâmî	208
Leylî vü Mecnûn	208
Attâr	214
Mantıku't-Tayr (Şeyh-i San'ân Hikâyesi)	214
Mevlânâ	217
Mesnevi (Yoksul Arap Bedevinin Hikâyesi).....	218
Divan-ı Kebir (Gazeller)	225
Rubailer.....	225
Sa'dî-i Şirazî	227
Hikâye	228

TOPLUM, DİN VE DEVLET İLİŞKİLERİ

HİLAFET VE İMAMET	233
el-Ahkâmü's-Sultâniyye (Mâverdî)	233
Halifenin Seçimi, Halifeyi Seçecek Olanlar ve Şartları.....	233
Halifenin Tensibi.....	235
Halifeyi Seçme Usulleri.....	235
Veliyaht Usulü ile Halife Tayini	236
Evâilu'l-Makâlât (Şeyh Sadûk).....	236
Şia ve İmamet	236
Şia Kime Denir?	237
İmamet	238
HÜKÜMDAR VE YÖNETİCİ NASIL OLMALIDIR?	239
Nasîhatü'l-Mülûk (Gazzâlî).....	239
Din ve Sultan	239
İdarecinin Öfkelenmemesi	241
İdarecinin Merhameti	241
Şefkat ve Lütüfla Davranmak	242
Halkın İhtiyaçlarıyla İlgilenmek.....	242
Övgülere Aldanmamak.....	242
Allah Rızası İçin İş Yapmak.....	242

Mülk ve İktidarın Devamı Nasıl Sağlanır?	243
Hükümdar Halkın Sıkıntısını Gidermeli.....	243
Siyâset-nâme (Nizâmülmülk).....	244
Mülk ve Din Kardeş Gibidir	244
Sirâcü'l-Mülûk (Turtûşi).....	244
Hükümdarlara Öğütler	244

SİSTEMLEŞME BİLİM VE TEKNİK

ASTRONOMİ VE COĞRAFYA	261
el-Âsârü'l-Bâkiye (Bîrûnî)	261
Gündüz ve Gecenin Doğası	261
Kitâb el-Berkâr et-Tâm (Sîcî).....	266
Kusursuz Pergel	267
Kusursuz Pergel Hakkında İlk Gözlemler	268
Tratado Relativo al Movimiento de las Estrellas Fijas (Samuel ben Yehuda).....	270
Sabit Yıldızların Hareketi Üzerine	271
el-İfâde ve'l-İ'tibar (Abdüllatif el-Bağdadî)	274
Mısır'ın Genel Özellikleri	275
Mısır'daki Bitkiler	277
Mısır'daki Hayvanlar	278
FİZİK VE OPTİK	279
es-Simâu't-Tabî'î (İbn Sînâ).....	279
Hareket ve Onunla Birlikte Ele Alınanlar	279
Tenkîh el-Menâzır	290
Işığın Niteliği Üzerine	290
Yakan Küreler Üzerine	294
MEKANİK	301
el-Hasâ'is (İbn Cinnî)	301
Konuşan Makine ve İnsan	301
Kitâb fî-Ma'rifeti'l-Hiyeli'l-Hendesiyye (Cezerî)	302
Olağanüstü Mekanik Araçların Bilgisi Hakkında	302

PSİKOLOJİ	311
Gazzâlî Psikolojisinde Evrimci Biyo-Psikolojik Yaklaşım (Sadık Türker)	311
Kitâbu'n-Nefs (İbn Rüşd).....	315
Ortak Duyu Gücü	315
TIP	322
el-Kânûn fi't-Tıbb (İbn Sînâ).....	322
Tıbbın Tarifi	322
Tıbbın Konusu	323
Unsurlar	325
Mizaçlar	326
TARİH VE SOSYOLOJİ	328
Mu'cemü'l-Üdebâ (Yâkût el-Hamevî).....	328
İnsanlarla İlgili Haberleri Konu Edinen Haberler İlminin Üstünlüğü	328
Tabakatu'l-Umûm (Sa'îd el-Endülüsî)	329
Milletlerin Tasnifi.....	330
EĞİTİM	338
Hz. Muhammed ve Çocuklar	338
Ahlak-ı Nâsırî (Nasîrüddin Tusi).....	341
Çocuk Eğitimi	341
el-Usul ve'l-Fürû' (İbn Hazm).....	343
Ahirette Çocukların Durumu	343

SİYASET, DEVLET VE BÜROKRASİ

SİYASETİN İLKELERİ	349
Siyâset-nâme (Nizâmülmülk).....	349
Adalet Mülkün Temelidir	349
Sirâcü'l-Mülûk (Turtûşî).....	349
Siyasetin Temelleri.....	349
Sultanın "Fayda" ve "Zarar"ları.....	350
Memleket ve Devletlerin Düzeni Hususunda Şeriatın Sunduğu Prensipeler	351
Nasîhatü'l-Mülûk (Gazzâlî).....	353

Adaletin ve Hakkın Teslimi.....	353
ez-Zerî‘a ilâ-Mekârimi’s-Şerî‘a (Râgıb el-İsfahanî)	357
Adaletin Çeşitleri ve İşlevi	357
SİYASİ ADAP	359
Nasîhatü’l-Mülûk (Gazzâlî).....	359
Yöneticinin Yardımcısına Karşı Tutumu	359
Sirâcü’l-Mülûk (Turtûşî).....	359
Hükümdarla Dostluğun Sakıncalarına Dair	359
Sultanla Dostluğun Nasıl Olacağına Dair	361
DEVLET FELSEFESİ	366
el-Medînetü’l-Fâzıla (Fârâbî).....	366
Erdemli Devlet	366
İnsanlar Toplum Hâlinde Yaşamaya ve Yardımlaşmaya Muhtaçtır ...	367
Yönetici ve Yönetilen İlişkisi.....	368
Mükemmel Toplamlar ve Mükemmel Yönetici.....	371
Kusurlu Toplamlar	374
Nasîhatü’l-Mülûk (Gazzâlî).....	376
Devletin Çöküş Sebebi	376
Sirâcü’l-Mülûk (Turtûşî).....	376
Devletlerin Yıkılış Sebepleri	376
DEVLET VE BİLGİ	378
Siyâset-nâme (Nizâmülmülk).....	378
Hükümdarların Devlet İşlerinde Âlimlerle İstişare Etmelerine Dair ..	378
Sirâcü’l-Mülûk (Turtûşî).....	379
Hükümdarın Bilgiye Olan İhtiyacı	379
Âlim ve Salih Kimselerin Yönetenlere Tavırları ve Uyarıları.....	381
Siyâset-nâme (Nizâmülmülk).....	386
Din Âlimlerinin Gözetilmesi	386
İSLAM DEVLETİNDE BÜROKRASİ	387
Nasîhatü’l-Mülûk (Gazzâlî).....	387
Devlet Başkanı ve Vezirlerin Görev ve Vasıfları	387
el-Ahkâmü’s-Sultâniyye (Maverdî).....	391
Vezirliğin Çeşitleri	391

Eyalet Valilerinin Tayini	392
Kumandanın Görevleri.....	393
Hâkimlere Dair Bazı Hususlar	394
Siyâset-nâme (Nizâmülmülk).....	395
Vezirlerin Önemi	395
Kadı, Hatip ve Muhtesiplere Dair.....	395
İkta Sahipleri Halka Nasıl Davranmalı?	396
Nedimlere Dair	396
Hata Yapan Yüksek Makam Sahiplerinin Açıkça Azarlanmamasına Dair	398
İşlerde Acele Edilmemesine Dair	398
Memurlara Dair	398
Ordunun Çeşitli Milletlerden Teşkiline Dair.....	400
İstihbarat ve Casusluk	400
Nasîhatü'l-Mülûk (Gazzâlî).....	401
Vezirlerde Bulunması Gereken Özellikler	401
İyi Bir Vezirin Sıfatları	402
Sirâcü'l-Mülûk (Turtûşî).....	403
Vezirler ve Niteliklerine Dair	403
Valilerde Aranması Gereken Özellikler	406
Karamanoğlu Mehmet Bey'in Türkçe Fermanı	410

İKTİSAT

Kitâbu'l-Kesb (Şeybânî)	415
İslam İktisadında Kazanç.....	415
İktisadi Faaliyetlerin Çeşitleri.....	416
İktisadi Açıdan İhtiyaçlar	416
İhtisaslaşma ve İş Bölümü	417
ez-Zerî'a ilâ-Mekârimi's-Şerî'a (Râgıb el-İsfahanî)	417
İnsanların Ortak Yaşam İhtiyaçları	417
Yüce Allah'ın İnsanları Farklı Zanaatlara Yetenekli Olarak Yaratması, İnsanlara Üstlendikleri İşlerde Yardımı	418
Bedensel Yapıların Zanaatlarla İlişkisi.....	419

Kazancın Zorunluluğu.....	419
Çalışmanın Övülüp Tembelliğin Yerilmesi.....	419
Kullanımdaki Paralar ve Yüce Allah'ın Bundaki Hikmeti.....	420
VERGİ VE MALİYE	421
Hız. Ali'nin Zekât Toplama Görevlilerine Tavsiyeleri	421
Ömer b. Abdülaziz'in Zekât ve Öşürün Tahsili	
Hakkındaki Emirleri	422
Teshîlü'n-Nazar ve Ta'cilü'z-Zafer (Maverdî)	423
Maliye.....	423
Mali Düzenlemeler ve Adil Paylaşım.....	424
Maliye Görevlileri.....	426
Siyâset-nâme (Nizâmülmülk)	427
Vilayetlerin Gelirlerinin Hesabının Tutulmasına Dair	427
Nasîhati'l-Mülûk (Gazzâlî)	428
Adalet, Vatandaşlık, Devlet Hazinesi ve Dünyada	
Güzel İzler Bırakmak	428
Hazine ve Maliye.....	431
ZEKÂT VE VERİLİŞİ	434
Kitâbü'l-Üm (Şâfiî)	434
Zekât	434
el-Muhallâ (İbni Hazm)	436
Kime ve Hangi Durumda Zekât Farzdır	437
Şerâ'i'u'l-İslam fî-Mesâ'ili'l-Helal ve'l-Harâm (Muhakkık el-Hillî)	438
Zekâtın Şartları	438
İSLAM İKTİSADINDA TİCARİ İLİŞKİLERİN ESASLARI	439
Kitâbu'l-Mebsût (Serahsî)	439
Emek-Sermaye Ortaklığı (Mudarebe)	439
İhyâu Ulumi'd-Dîn (Gazzâlî)	442
Ticaretin İlkeleri ve Ticari Sözleşmeyi (Muahede) Bozan Hususlar	442
el-Hidâye	445
Satış ve Satış Akdi	445
Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid (İbn Rüşd)	447
Satış ve Şartları.....	447

Altının Altınla Gümüşün Gümüşle Değişimi.....	448
Altın ve Gümüşün Birbirleriyle Değişiminde Teslim Zamanı.....	449
Altın ve Gümüş Paraların Değişiminde Sahte ve Eksik Paralar	449
Şerhu Me'âni'l-Âsâr (Tahâvî)	450
Arpanın Buğday Karşılığında Fazlalıkla Satılması.....	450
Taze Hurmayı Kuru Hurma Karşılığında Satmak.....	451
Muhayyerlik Hakkı: Musarratın Satışı.....	452
İhtilâfu'l-Fukahâ (Taberî).....	453
Selem Akdi	454
Kitâbu'l-Harâc (Ebû Yusuf).....	455
Ariyet.....	455
Yarı Yarıya Ortaklık.....	456
Araziyi İcarlamak.....	456
Üçte Bir veya Dörtte Birle Ortaklık.....	456
Sadece Emek Mukabili Ortaklık.....	456
Değirmen, Ev ve Gemilerin Ortağa Verilmesi.....	456
Kanal, Ark, Kuyu, Nehir ve Sulardan Hisse Almanın Hükümleri	457
Meralar ve Çayırarla İlgili Hükümler	457
Vakıf ve Hibe	459
el-Müdevvenetü'l-Kübrâ (Sahnûn)	459
Hibe	459
el-Muhtasar (Hırakî)	461
Vakıf, Hediye ve Hibe	462
İKTA VE FEY	463
Temîm ed-Dârî ve Ailesine Yapılan İkta	463
Fey'den Sayılan Cizye ve Bunun Kabulü Hususundaki Sünnet Babı	463
FAİZ	467
el-İhtiyâr li-Ta'lîli'l-Muhtâr (Mevsilî)	467
Faiz, Para ve Mübadele	467
el-Muğnî (İbn Kudame).....	470
Dârülharpte Faiz Alıp Verme	471
HİSBE	472

GENEL AHLAKI, KAMU İKTİSADİ DÜZENİNİ**KORUMA VE DENETLEME 472****Nihayetü'r-Rütbe fi-Talebi'l-Hisbe (Celâleddin Şeyzerî) 472**

Giriş 472

Muhtesibin Vazifesi ve Hisbenin Önemi Hakkında 473

Çarşılar ve Yollar 474

Ekmekçiler 474

Fırıncılar 476

Kitâbu'l-Harac (Kureşî) 476

Hurma ve Ekin Ekmek..... 477

Toprak Islahı..... 477

HUKUK**İSLAM HUKUK METODOLOJİSİ (FIKİH USULÜ) 483****Kitâbu'l-Mebsût (Serahsî) 484**

İslam Hukuk Metodolojisi 484

Mustasfâ fi-İlmi'l-Usul (Gazzâlî) 485

Fıkıh Usulünün Tanımının Açıklanması 485

Fıkıh Usulünün Önemi ve İlim Dalları İçindeki Yeri 487

Fıkıh Usulü Dört Bölümdür..... 489

el-Muvâfakât (Şâtîbî) 490

Yasa Koyucunun Şeriatı Vazetmedeki Amacı 490

Keşfü'l-Esrar (Ebu'l-Usr Pezdevî) 493

Hükümlerin Allah ve İnsan Hakları Şeklinde Sınıflandırılması 493

Mustasfâ fi-İlmi'l-Usul (Gazzâlî) 497

İcma 497

el-Mutemed (Ebü'l-Hüseyn el-Basrî) 499

Kıyasın Mahiyeti 499

Fayda (İstislah) Prensibi Üzerine Tartışma 502

el-Mahsûl (Râzî) 503

Mesalih-i Mürsele Hakkında..... 503

Nefâisü'l-Usul (Karâfi) 506

Fayda İlkesi 506

HABER	511
Kitâbu mâ li'l-Hind (Bîrûnî).....	511
Bilgi Kaynağı Olarak Gözlem ve Haberin Değeri	511
Takvîmü'l-Edille (Debûsî)	512
Ahad Haber	512
Rivayetleri Kabul Edilen Râviler.....	513
Delillerin Türleri.....	513
Kesin Bilgiyi (İlmi) Gerektiren Şeri Delillerin Türleri.....	514
Kitabın Tanımı ve Delil Oluşu	514
Mütevatinin Tanımı ve Kesin Delil Oluşu.....	515
Taklit ve İlham	515
Te'sisü'n-Nazar (Debûsî)	516
Mukayeseli İslam Hukuku (İlm-i Hilaf)	517
AİLE HUKUKU	520
Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid (İbn Rüşd)	520
Evliliğe Engel Olan Hâller ve Nikâhın Feshi.....	520
Bedâ'î'u's-Sanâ'î (Kâsânî)	524
Nafaka	524
MİRAS HUKUKU (FERÂİZ)	527
el-Beyân ve't-Tahsîl (el-Ced İbn Rüşd).....	527
Vakıf ve Vasiyet	527
el-Muharrer fi'l-Fıkh (Harrânî).....	528
Miras Hukuku	528
Ferâizü's-Sirâciyye (Secâvendî).....	530
Hisse Sahipleri ve Payları.....	530
YEMİN VE DİN HUKUKU	534
el-Muvattâ (Mâlik b. Enes).....	534
Yemin	534
Minhâcü't-Tâlibîn	538
Dinden Çıkma	538
İbadetler Hukuku	540
el-Muhtasar (Hırakî)	540
Namaz Vakitleri	540

el-Asl (eş-Şeybânî).....	541
Cuma Namazı	541
Deâ'imü'l-İslam ve Zikrû'l-Helal ve'l-Harâm	
(Numân b. Muhammed).....	543
Oruçlunun İftar Etmesi	543
Şerâ'i'u'l-İslam fî-Mesâ'ili'l-Helal ve'l-Harâm (Hillî)	544
Hac	544
YARGILAMA HUKUKU	545
Sirâcü'l-Mülûk (Turtûşî).....	545
Adil Davranan Vali ve Yargıçların Erdemine Dair.....	545
Yahudi, Hristiyan ve Kadınların Yargılanması	546
Yargılama İçin Uygun Mekânın Seçilmesi	547
Yargılamada Hâkimin Hangi Yöne Döneceği	547
Hâkimin Muhafızları ve Yardımcıları.....	548
Hâkimin Defteri, Dosyası ve Araç Gereçlerin Konumu.....	548
Yargılamada Kâtibin Oturma Şekli	548
Yargılamada Şûra Ehlinin Oturması.....	548
el-Hidâye (Mergînânî)	549
Cinayet Şahitliği	549
Kitâbü'l-Hiyel fi'l-Fıkh (Kazvîni).....	551
İslam Hukukunda Hileler	551
Dinen Yasak Hileler	551
Hile-i Şeriyye	552
el-Ahkâmü's-Sultâniyye (Maverdî)	553
Anayasa Hukuku.....	553
Şerhu's-Siyeri'l-Kebîr (Serahsî)	554
Savaşın Hile Olması.....	554
Savaş Esnasında Yaralıların Tedavisi.....	555
Antlaşmalı Düşman Malları.....	555
ed-Delîl ve'l-Burhân (Vercelânî)	556
Zalim Devlet Başkanına İsyân Hakkında	556
eş-Şurutü's-Sagîre (Tahâvî)	557
İkrar Belgesi Düzenleme.....	557

Mirasçılardan Bir Kısımının Miras Bırakana İlişkin Borç İkrarında Bulunması.....	558
Mirasçılardan Bir Kısımının Miras Bırakana İlişkin Vasiyet İkrarında Bulunması.....	559

FELSEFE

FELSEFE VE VARLIK	565
Felsefi Risaleler (Kindî)	565
Felsefenin Tarifi ve Değeri.....	565
Varlık Hakkında Bilgi Edinme Yöntemi	565
Metafizik (İbn Sînâ)	566
İlk Felsefe yahut Metafiziğin Mahiyeti.....	566
Metafiziğin Konusunun Belirginleşmesi	569
AKIL ÜZERİNE	572
Aklın Anlamları (Fârâbî).....	572
Halka Göre Aklın Anlamı	572
Kelamcılara Göre Aklın Anlamı.....	573
Aristoteles'in II. Analytica Posteriora'sındaki Aklın Anlamı	573
Aristoteles'in De Anima'sındaki Aklın Anlamı	573
İhyâu Ulûmî'd-dîn (Gazzâlî)	576
Aklın Şerefi.....	577
Aklın Hakikati ve Kısımları	579
İnsanların Akılca Farklılıkları.....	581
BİLGİ: DİN VE FELSEFE	584
Felsefi Risaleler (Kindî)	584
Bilgi: Duyu Algıları ve Aklın İdraki	584
Yöntem Meselesi ve Felsefeye Karşı Olanlar	585
Vahiy Bilgisi ve Din-Felsefe İlişkisi	586
Hayy B. Yakzân (İbn Tufeyl).....	590
Akılla Ulaşılan Hakikat ile Vahiyle Gelen Birdir.....	590
Hayy'ın Dünyaya Gelişi	595
Salaman ve Absal.....	603
Küçük Başarı (İbn Miskeveyh).....	611

Bilgi Kaynağı Olarak Vahiy ve Peygamberlik	611
Faslu'l-Makâl (İbn Rüşd)	613
Felsefe-Din İlişkisi Hakkında Son Söz	614
Mantık Neden Vaciptir?.....	614
Yabancı İlimlerin Kıymeti	615
İnsan Her Şeyi Bilemez	616
Felsefe Allah'ı Tanıtır	616
Din ile Felsefenin Yöntemleri Uyumludur	617
Tevilin Anlamı ve Önemi	618
Akıl ile Nakil Arasındaki Uyum	618
Teorik Konularda İcma İmkânsızdır	619
İNSAN	621
Var Olma Bilinci Her Şeyden Önce Gelir (İbn Sînâ).....	621
İnsan Üzerine	621
İnsanın Değişmeyen Mahiyeti	623
Yalnız İnsanın Kendini Yönetmesi (İbn Bâcce).....	623
İnsan, Bilgi ve Haz	623
Davranış Üzerine	624
Gaye Üzerine	625
Haz Üzerine.....	626
Tedbirin Anlamı	628
Aykırı Fikirler Üzerine.....	629
Kuruntu ve Mutluluk	630
AHLAK	631
el-'İkdü'l-Ferîd (İbn Abdürabbih).....	631
Edebin Güzelliği.....	631
Mu'cemü'l-Üdebâ (Yâkût el-Hamevî).....	632
Edebin Üstünlüğü ve Cahilliğin Yerilmesi	632
Üzüntüyü Yenmenin Çareleri (Kindî).....	638
Alışkanlıkların Ahlaka Etkisi	638
Tehzîbü'l-Ahlak (İbn Miskeveyh).....	638
Nefsin Fazileti	638
Ahlak Sanatı, Sanatların En Üstünüdür.....	639

En Yüksek Derece ve En Yüce Mutluluk	640
Sevgi Türleri ve İlahi Sevgi	640
KELAM VE FELSEFE	643
el-Mümkızı mine'd-Dalâl (Gazzâlî)	643
Kelamdan Felsefeye	643
Safsataya Kapılarak Bilgiyi İnkâr Etme.....	646
Hakikati Araştıranlar	648
İlm-i Kelamdan Gayenin Ne Olduğu.....	649
Gerçek ve Sahte Felsefenin Keşfi	650
Filozofların Sınıflarına ve Hepsinde Küfür Damgasının Bulunduğuna Dair.....	651
Tehâfütü'l-Felâsife (Gazzâlî)	653
Filozofların Tutarsızlığı	653
Birinci Mukaddime	655
İkinci Mukaddime	656
Üçüncü Mukaddime	657
Dördüncü Mukaddime	657
Hikmetü'l-İşrâk (Sühreverdî)	659
Aydınlanma (el-İşrâk) Felsefesi Üzerine	659
Işığın Tarife İhtiyacı Yoktur.....	661
Cisim Varlığında Soyut Işığa Muhtaçtır	662
Soyut Işığa Hisle İşaret Edilemez.....	663
Zatına Işık Olan Her Şey Soyut Işıktır	663
Zatını İdrak Eden Soyut Işıktır	663
Işıkların Kısımları.....	663
Bir Cisim Başka Bir Cismi Var Edemez.....	665
Akli Soyut Işıklar Türde Değil Kemal ve Eksiklikte Farklıdır.....	665
Soyut Işıkların Farklılığı	665
Berzahları Varlığa Getiren Varlık Zatını İdrak Eder.....	666
Zatıyla Zorunlu Varlık'ın Birliğinin İspatı.....	666
Kâmil İnsanların Gayba Dair Aldıkları Bilgilerin Kısımları.....	666
Müellifin Vasiyeti.....	667
Rüyadaki Aristo	668

TASAVVUF	672
Kîmyâ-yı Saadet (Gazzâlî)	672
İnsanın Dünyada Bulunuşunun Sebebi	672
er-Risâle (Kuşeyrî)	673
Sufi ve Tasavvuf.....	673
Sufilerin Akait ve Tevhit Konularındaki İnançları.....	674
Fena ve Beka.....	678
Muhâdara, Mükâşefe, Müşahede.....	680
Şeriat ve Hakikat.....	681
İlme'l-yakîn, Ayne'l-yakîn, Hakka'l-yakîn.....	681
Keşfü'l-Mahcûb (Hücvîrî)	682
Tasavvuf İlmi.....	682
İlmin Faziletinin İspatı.....	684
Fakr ve Dervişlik.....	686
Tasavvuf Konusu.....	687
Hırka Giyme (Murakka'a).....	690
Sufilerin Fakr Meselesinde İhtilafları ve Safvet	692
Melamet	692
İşaretler ve Tembihler (İbn Sînâ)	694
Ariflerin Makamları	695
Olağanüstü Hadiselerin Sırları.....	697
KAYNAKÇA	705
DİZİN	717

EDİSYON NOTLARI

- Her seçki öncesi ilgili metnin özelliği, tarihî-edebeî değeri ve etkilerini konu alan kısa bir izah sunulmuş, müellif/şair biyografileri mümkün olduğu kadar kısa bir şekilde dipnotlarda verilmiştir.
- Seçki sıralamalarında varsa telif tarihi, yoksa müellif vefat tarihine dayalı kronoloji gözetilmiştir.
- Seçki başlıkları, aynı adlı eserin bütün olarak seçkiye dâhil edildiği anlamını taşımaz.
- Seçkiler, eğer alıntılanan kaynağında Türkiye Türkçesi ile neşredilmemişse hazırlayanlar tarafından dil içi aktarımı ya da tercümesi yapılarak kullanılmıştır.
- Manzum metinler, sanat değeri taşıyan kimi klasik dönem nesirleri ve ferman, hüküm, ruhsat, fetva gibi resmî evraktan bazılarında, okuyucunun dil zevki ve bilinci gözetilerek klişe kullanımlar ve sanat derinliği korunmuş; aktarımlarının hemen yanında özgün biçimleriyle de seçkiye dâhil edilen bu bölümler eğik harflerle belirlenmiştir.
- Seçkiyi hazırlayan isim/isimler, seçkinin hemen peşinden {...} ile gösterilmiştir. Hazırlayanın adı soyadı bulunmayan seçkiler ilgili Bölüm Danışmanı tarafından hazırlanmıştır.
- Seçki kaynağı, seçki öncesi verilen izah bölümünde gösterilmiş, sayfa numaraları seçki sonrasında kaydedilmiştir. Birden fazla eseriyle seçkiye dâhil olan isimlerde seçki kaynakları, her seçki sonrasında ayrı ayrı gösterilmiştir.
- Seçki başlığı olarak klasik dönemde eser adları, birey bilincinin ve matbuatın geliştii yenileşme döneminde ise müellif adı kabul edilmiştir.
- Farklı eserleriyle farklı başlıklar altında seçkiye giren isimlerin biyografileri ilk geçtikleri yerde verilmiş; diğer yerlerde buraya gönderme yapılmıştır.
- Seçki künyelerinde yayınevi adlarından sonra gelen Kitap, Kitabevi, Yayınları, Yayınevi vb. sözcükler ile C. (Cilt), S. (Sayı), s. (sayfa) kısaltmaları kullanılmamıştır.

KISALTMALAR

AKDITYK	: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
AKMY	: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları
AÜ DTCFD	: Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi
AÜ	: Ankara Üniversitesi
AÜAÖF	: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi
bkz.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
der.	: Derleyen
DEÜ	: Dokuz Eylül Üniversitesi
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DT	: Doktora Tezi
ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
KTBY	: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
MEBY	: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
MÜ	: Marmara Üniversitesi
nşr.	: Neşir
sad.	: Sadeleştiren
şrh.	: Şerh
TDKY	: Türk Dil Kurumu Yayınları
TDVY	: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
thk.	: Tahkik
TİBY	: Türkiye İş Bankası Yayınları
trc.	: Tercüme
trs.	: Translate
TTKY	: Türk Tarih Kurumu Yayınları
yay.	: Yayınlayan
YLT	: Yüksek Lisans Tezi
yty.	: Yayın tarihi yok
yyy.	: Yayın yeri yok

MALAZGİRT'TEN MOĞOL İSTİLASINA

İslam'ın doğuşu ve ardından Müslümanların Medine'ye hicretinden itibaren bir asırdan kısa sürede İslam, Kuzey Afrika ve İber Yarımadası'ndan merkez Asya ve İndus Nehri'ne kadar yayıldı. Ele geçirilen topraklarda pek çok millet, din ve dil yaşıyordu. Bu süre içinde İslam siyasetinin kategorileri, İslam'ın yayılışı ve yabancı üyelerin İslam toplumuna katılımıyla orantılı olarak gelişti. İslam'ın ilk on yılında Kur'an, Müslümanlar dışında kalan bilhassa Arapları, daha sonra İslam toplumunda müsamaha edilen ve korunan *Zimmiler* diye adlandırılacak *ehl-i kitâb*, yani Hristiyanlar ve Yahudiler ile putperestler olmak üzere ikiye ayırmıştır. Ehl-i kitâb İslam'a dostluk kabiliyeti bakımından kendi içinde öncelikle Hristiyanlar ve sonra Yahudiler olmak üzere derecelendirilmiştir. Sınıflama Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudiler arasında belirli tanıdık kavramlar ve uzlaşılara müracaat etmektedir. Fakat daha önemlisi bu sınıflama, İslam siyasi sistemine dâhil edilecek bireylerin yasal durumunu vurgulamaktadır. Başlangıçta *ehl-i kitâb* deyiimi, sadece Hristiyanları ve Yahudileri kapsarken, Hz. Muhammed'in ölümünden önce Zerdüştlere, daha sonra gelişen yeni sosyal ve siyasi şartların etkisiyle Budacıları da kapsamıştır.¹ Örneğin Emevî generali Muhammed b. Kâsım (695-715), Pakistan'ın Sind eyaletini fethedince şöyle demiştir: “Buda tapınakları, Hristiyanların kiliseleri, Yahudilerin sinagogları ve Mecusilerin ateş tapınakları gibidir.”²

614/615 yılında Sasaniilere yenilen Bizans hakkındaki Rûm suresi ayetleri (Kur'an, 30/2-3), Bizans'ın birkaç yıl içinde onları yenilgiye uğratacağı haberini vermişti. Bu haberin gerçekleşmesi, şüphesiz Bizans'ta korkuyla karışık bir saygı uyandırmıştı. Nitekim Rûm ayetlerinin bu haberi vermesinden on üç yıl sonra Hz. Muhammed'in Bizans imparatoruna gönderdiği mektup, aynı saygıyla karşılanmıştı. Hiç şüphe yok ki İslam-Bizans ilişkileri, çok hassas dengeler üzerinde, bizzat Kur'an ve Hz. Muhammed tarafından kurulmuştu. Karşılıklı çatışmalar ve toprak kayıpları sürüyordu ama öte taraftan gizli bir anlaşma varmışçasına uzlaşma da vardı. Hassas dengeler üzerindeki bu uzlaşma, Emevîler ile birlikte İslam'ın gücünün Bizans tarafından kullanılması noktasına evrildi. Böylece Helenlerin MÖ altıncı yüzyıldan beri bir türlü yenilemediği Pers ruhu, tamamen ortadan kaldırılabildi. Pers ruhuysa bu manevrayı gördü ve karşılığını vermekte gecikmedi. Bizans geleneğinden yetişen Emevî siyasetçi ve bürokratların elinde gerçekleştirilen Kerbelâ faciası (10 Kasım 680), Bizans

¹ Remzi Kaya, “Ehl-i Kitâb”, *DİA*, 10, İstanbul 1994, 516-519, Yohanan Friedmann, *Tolerance and Coercion in Islam: Interfaith Relations in the Muslim Tradition*, Cambridge University Press, Cambridge 2003, 73-75. Hz. Muhammed demiştir ki “[Zerdüştlere], ehl-i kitâb geleneklerine göre davranın.” Bkz. Ibn Kayyim el-Cevziyye, Muhammed b. Ebî Bekr, *Ahkâmu Ehli'z-Zimme*, ed. T.A. S'ad, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, I, Beyrut 1423/2002, 10.

² Abû'l-'Abbâs Ahmad ibn Jâbir al-Balâdhûrî, *The Orgins of the Islamic State*, çev. F.C. Murgotten, Columbia University Press, New York 1924, 221.